VARLIQ وارلیق

Dil, Ədəbiyyat, Mədəniyyət və Cəmiyyət Araşdırmaları Dərgisi
Dil, Edebiyat, Kültür ve Toplum Araştırmaları Dergisi
Journal of Language, Literature, Culture and Social Studies
İkinci Dönem. Sayı: 2026: 44(2), ss. 29-37
Telif Haqqı©Varlıq Dergisi

پروفسور دوکتور زهتابی‌نین عراق‌داکی یارادیجیلیغی

● **رضا همراز**[۱]

رحمتلی پروفسور محمد تقی زهتابی و یا اوز ایستگی ایله دئسک کیریشچی، ایران تورکلری‌نین ان معتبر تورکولوقلاریندان، شاعیرلریندن، یازیچیلاریندان، تاریخچیلریندن، دیلچیلریندن و آراشدیریجیلاریندان اولموشدور. اونون بو گونه قدر بیر قوجاق دگرلی اثرلری گون ایشیغینا چیخسا دا هله بیر او قدری ده چاپ اولمامیشدیر. آرزی ائدیریک اونلارین چاپی ایله گؤزلریمیز داها ایشیقلانسین.

اوستاد زهتابی اوز آنا دیلینده بیر اوزمان اولدوغو حالدا فارس، روس، عرب و فرانسیز دیللرینه ده تانیش بیریسی ایدی. او داهی‌نین یاشایشینا دایر بیر چوخ مقاله یازیلمیشدیر. آنجاق اونون اؤز یازدیغی ترجمه حالینی اؤز قلمی ایله اوخویوب داها سونرا اونون عراق‌دا یاشادیغی سککیز ایل مدتینده یاراتدیغی اثرلره اؤتری باخماغیمیز منجه بیر او قدر ده یئرسیز اولماز . البته زهتابی معلمین کیتابلاریندان باشقا، آیری یئرلرده چاپ اولان شعر کیتابلاری‌نین بیر نئچه صحیفه‌سینده باغدادا سؤیله‌نیلن شعرلره ده راستلاماق اولار. او داهی‌نین بو قونوداکی میراثیندان دانیشماقدان اؤنجه داها گؤزل اولار هله دیری ایکن شخصاً یازدیغی یاشایشی‌نین بیر سیرا آلچاق- اوجالاری ایله ده تانیش اولاق.

---

[۱] غروب درگیسی‌نین باش یازاری، تبریز. ایمیل: rhamraz@gmail.com

«آدیم محمد تقی، فامیلیم زهتابی /کیریشچی/دیر. ۱۳۰۲ (۱۹۲۳ م.)-جی ایلده آذر آیی‌نین ۲۲-سینده جنوبی آذربایجان‌ین مرکزینده یئرلشن "شبستر" شهرینده صنعتکار کیریشچی عایله‌سینده دوغولدوم. آتامین آدی محمدعلی و آنامین آدی سعادت ایدی. شبسترین بو کیریشچی عایله‌سی‌نین بیر قولو ۲۰۰ ایل اوّلدن شمالی آذربایجان‌ین "شکی" شهرینده آتامین آتاسی‌نین آتاسی "کیریشچی کاظیم‌ین" اولادی آدی ایله یاشامیش و یاشاییرلار. ۱۳۰۸-جی ایلده ۶ یاشیمدا اولاندا اصراریملا بؤیوک باجیم صدیقه ایله قرآن اوخوماق اؤیره‌دن محله مکتبینه گئده‌رک آز زاماندا الیفبانی اؤیرنیب، او زامانلار هر یئرده، او جمله‌دن عمیمین کیتابخاناسیندا بول اولان تورکجه ناغیل کیتابلارینی اوخوماغا باشلادیم و قیش گئجه‌لری بو کیتابلاری عایله و قونشو خانیملارا اوخویاردیم. بیر ایل سونرا اسکی اصولدا اولان و فارسجا اؤیره‌دن میرزه ابراهیم‌ین مکتبینه گئتدیم. ۱۳۱۰-جو ایلده شبسترین رسمی دؤلتی "گلشن راز" آدلی ابتدایی مکتبینه گئده‌رک، بیرینجی کیلاسدا اوخودوم. یایدا خصوصی کیلاسدا اوخویاراق تازا اوخو ایلینده اوچونجو کیلاسدا اوخودوم. ۱۳۱۵-جی ایلده اورانی بیتیردیکدن سونرا ایکی ایل مادی امکان اولمادیغیندان اوخوماغی ترک ائدیب آتا - بابا ایشیم اولان کیریشچی‌لیکده هابئله باغ و اکین ایشلرینده چالیشدیم. ۱۳۱۷-جی ایلین یاییندا آتامین دوستلاری و تجارت ایشداشلاری قوناق گلمیشدیلر. اونلار اوخوماق ایسته‌دیگیمی تبریزده اورتا مکتبده اوخوماقدا اولان بؤیوک قارداشیم یوسف‌دن بیلیردیلر. اونلار دئدیلر کی، تبریزده اورتا مکتبی اوخوماق اوچون اونلار قاییدارکن اونلارلا بیرلیکده آتام بیلمه‌دن تبریزه قاچیم. بئله ده ائتدیم و عمی اوغلوم غلامرضا ایله بیرلیکده همین قوناقلارلا قاتارلا تبریزه قاچدیم و اورادا تربیت خیاوانیندا یئرلشن و مشروطه انقلابی زامانی بیر انجمن بیناسی اولموش ائوده چالیشان "فیوضات" مکتبینده اوخوماغا باشلاییب ۱۳۲۰-جی ایل اورانین دوققوزونجو کیلاسینی /بیرینجی سیکل/ رسمی دؤلتی امتحانلا اعلاچی بیتیردیم. همین ایلین شهریور آیی‌نین اوچونده متفق اوردولاری ایران‌ی توتدولار. سیاسی آتموسفر دگیشیلدی و سیاسی حزبلر یاراندی. من ایکی ایللیک معلم یئتیشدیرن مکتبه /دانشسرا/ قبول اولوب دؤلت حسابینا اوخودوم. همین شهریور آیی‌نین اونوندا تبریزده حاجی میرزه علی شبستری‌نین رهبرلیگی ایله آنا دیلینده *آذربایجان* قزئتی ۴۸ نمره یاییناندی. بو قزئتله حیاتیمدا ایکینجی دفعه اولاراق آنا دیلیمده اوخوماغا آلیشدیم و بیر نئچه فارسجا شعریمی اوندا چاپ ائتدیردیم. بو ایللرده آخشاملار تبریزین کاتولیک کلیساسیندا فرانسه دیلی و تبریز اوستادلاری‌نین مکتبلرینده عربجه اؤیرندیگیم اوچون دانشسرا رهبرلری‌نین اصرارینا رغما دانشسرادا پانسیون اولماییب اورادان آیدا ۸ تومن آلاراق گئچیندیم. دانشسرانی بیتیردیکدن سونرا بؤیوک قارداشیم کریم دانشسرادا اوخودوغوم اوچون

دؤلته اولان بورجونون بیر ایلینی وئره‌رک من تبریزده فردوسی آدینا تام اورتا مکتبی ۱۲-جی صینیفی ادبی بؤلومونو قورتاریب دیپلوم آلدیم. اونیوریسته‌ده اوخوماق آرزوسو منی برک ناراحات ائدیردی. آنجاق ایران‌دا یالنیز تهران‌دا بیر اونیوریسته وار ایدی و اورایا گئتمه‌یه مادی امکانیم یوخ ایدی. بیر ایله قدر اورتا مکتبلرده معلیم اولدوم. ۱۳۲۴-جو ایلین یاییندا تورکیه حکومتی ایستانبول‌دا اوخوماق اوچون ۴۰۰ نفر و سووئت آذربایجان‌ی دؤلتی باکی‌دا اوخوماق اوچون ۴۰۰ نفر گنج آپاریردیلار. من ده اوخوماق اوچون گئتمک ایسته‌دیم آما دؤلته بورجلو اولدوغوم اوچون تبریز معاریف اداره‌سی گئتمه‌ییمه مانع اولدو. همان ایل آزاد فرانسه حکومتی بیروت‌دا اوخوتدورماق اوچون یئتدی نفر گنج آپاریردی. فرانسیز دیلی معلمیم "مسیو ژوزف قویندیر"ین یاردیمی ایله من ده بیروتا گئتمک اوچون عریضه وئردیم. اما "مسیو ژوزف قویندیر"ین دئدیگینه اساسا دؤلتلی بالالاری قویمادیلار کی، منه نؤبه چاتسین. ۱۳۲۳ و ۱۳۲۴-جو ایللرده تبریزده *فریاد* و *خاور نو* قزئتلری چیخیردی. اونلاردا فارسجا شعرلریم و فرانسیز دیلیندن فارسجایا ائتدیگیم ترجمه‌لر چاپ اولدو. ۱۳۲۴-جو ایل شهریورین اوچوندن *آذربایجان* قزئتی آنا دیلینده یاییناندی. بو قزئت واسطه‌سی ایله اوچونجو و سون دفعه اولاراق آنا دیلیمده اوخویوب یازماغی اؤیرندیم و اوندا مقاله‌لر یازدیم. همین ایل "جوانلار" تشکیلاتی‌نین اورقانی *جوانلار* قزئتینی رهبرلیک ائده‌رک اوندا مقالهلر و شعرلریم چاپ اولدو. ۱۳۲۵-جی ایل آذرین ۲۱-ینده شاه اوردولاری تبریزه گلدی. مرتجعلر آنا دیلیمده اولان کیتابلاری اودلادیلار. تبریزده گیزلی اولدوغوم حالدا وحشیلیگه قارشی شعر یازیب خالق داخلینده یایدیم (سو دئییبدیر منه اوّلده آنام آب کی یوخ). ۱۳۲۶-جی ایلین سونلاریندا قاچاق تهرانا گئتدیم و نئچه آی سونرا عالی تحصیل آلماق هدفی ایله قاچاق سووئتلر اتفاقینا گئدرکن توتولوب کلات نادری و مشهد شهرلرینده زیندانی اولدوم. آزاد اولدوقدان سونرا مشهدین قند کرخاناسیندا نئچه آی ایشله‌ییب پول توپلایاراق ۱۹۴۸-جی ایلین دسامبر آیی‌نین ۲۸-ینده عشق‌آباد یولو ایله سووئتلر اؤلکه‌سینه قاچدیم. بو گونلر عشق‌آباد زلزله‌دن تام ویران اولموشدو. سرحدده و ماری «مرو» شهرینده زیندان اولاراق دموکرات فرقه‌سی رهبرلری و حزب توده‌نین گؤستریشی ایله سرحدی پوزماق قانونونون ان چوخ جزاسینا اوچ ایل زیندانا محکوم اولدوم و کراست نوورسکی‌نین اجباری ایش زیندانیندا ایشله‌دیم و سونرا جارجو، تاشکند «تاوادا» شهری اجباری ایش دوستاقخانالاریندا مئشه‌لرده ایشله‌دیم. اورادان باکی‌دا اولان دوستوم حمید محمد زاده‌یه مکتوب یازیب وضعیتیمی بیلدیردیم. اونون اقدامی نتیجه‌سینده بیر ایل تئز زیندانداندان آزاد اولاراق "دوشنبه " شهرینه (او زامان استالین آباد) گؤندریلدیم . اورادا ۱۹۵۱-جی ایللر سیاسی مکتبده اوخویاراق دانشگاها گیرمک ایسته‌دیم لاکین اورتا

مکتب دیپلوموم اولمادیغیندان مومکون اولمادی. بیر ایل توخوجو کرخاناسیندا ایشله‌ییب آخشاملار اورتا مکتبین سون کیلاسلارینی بیتیریب دیپلوم آلیب باکی اونیوریسته‌سینه گیرمک اوچون باکی اونیوریسته‌سینه گؤندردیم. بیر آی سونرا اورادان مثبت جواب آلدیقدا باکی‌یا گلیب اونیورسیته‌نین ۵ ایللیک آذربایجان دیل و ادبیاتی فاکولته‌سینده اوخوماغا باشلادیم. بو مدتده حزب توده و دموکرات فرقه‌سی‌نین ایچ اوزونو تانییاراق نهایی شکیلده اونلاردان اوزاقلاشدیم. فاکولته‌ده اوخویان زامان بئشینجی کورسون اولینده همین اونیورسیته‌نین شرقشناسلیق فاکولته‌سینده عرب دیلی و ادبیاتینی تدریس ائدره‌ک عرب ادبیاتی اوزره ابو نواس‌ین حیات و یارادیجیلیغی موضوعسوندا مدافعه ائدیب دوقتورلوق و نئچه ایل سونرا دوچنتلیک دیپلومو آلدیم. حزب توده و عمومیتله کومونیزمین ماهیتینی تانیدیقدان سونرا سووئتلر اتفاقیندان چیخماغا چالیشیردیم. عراق‌دا عبدالکریم قاسیم ایش باشینا گلدیکده، سووئتلر اتفاقیندان چیخما امکانی اولدو. ۱۳ ایل چالیشدیقدان سونرا نهایت ۱۹۷۱-جی ایلین یاییندا احمد حسن البکر زامانیندا عراق‌ین مسکوواداکی سفیری "شاذل طاقه"نین یاردیمی ایله عراقا گئتدیم. ۲۴ ایل سووئتلر بیرلیگی‌نده او جمله‌دن باکی‌دا اولدوقدا آز اثرلر و شعرلر یازمادیم. لاکین حزب توده‌نین مانع اولماسی نتیجه‌سینده بیرجه کلمه ده چاپ ائتدیره‌بیلمه‌دیم. لاکین بوتون الیازمالاریمی عراق سفیری شاعیر شاذل طاقه‌نین یاردیمی ایله سووئتلر اتفاقیندان چیخاردیب عراقا آپاردیم. من عراق‌دا گؤردویوم علمه قیمت وئرمگی و احترامی هئچ بیر یئرده گؤرمه‌دیم. نئچه آی عراقا گلدیگیمدن سونرا باغداد اونیورسیته‌سینده شرقشناسلیق بؤلومونون مسئولو عالیم دوستوم حسین علی محفوظ منیم باغدادا گلدیگیمی بیلیب، ایشداشلیغا دعوت ائتدی. تقریبا ۸ ایل بورادا فارس دیلی و قدیم تورک دیللرینی تدریس ائتدیم و عربجه فارس دیلی درسلیگینی یازدیم. باغداد اونیورسیته‌سینده تدریس ائتمکله یاناشی عراق حکومتی‌نین ایران شاهی ایله مخالیف اولماسیندان استفاده ائده‌رک ناهاردان سونرالار عراق حکومتی‌نین ایستگی و یاردیمی ایله مختلیف ایران میلتلری‌نین ایران‌دان خاریجده اولان میلّی تشکیلاتلارینی بیر آرایا توپلایاراق بئش دیلده *اتحاد یولو* قزئتینی (تورکجه، فارسجا، کوردجه، عربجه، بلوچجا) نئچه ایل بوراخدیم. تاسف ائدیرم کی، بو مدتده گیلک و تورکمن انقلابچیلاریندان تاپا بیلمه‌دیم تا قزئتی اونلارین دا دیللرینده بوراخابیلم. بو بئش ایران میلّتلری انقلابچیلاری و تشکیلاتلاری ایله قارداشلیق، امکداشلیق و فیکیرداشلیق سایه‌سینده نئچه ایل سوره‌سینده همین بو بئش ایران میلتی دیلینده آخشاملار رادیو وئریلیشی ده تشکیل ائتدیم. عراق‌دا یاشادیغیم سککیز ایل سوره‌سینده بیر طرفدن تورک تاریخی، دیلی، ادبیاتی، میلتلری، خالقلاری، یاشادیقلاری اؤلکه‌لر و یئرلری باره‌ده او

جمله‌دن ایران تورکلری‌نین سایی، یئرلری، تاریخی، دیلی، لهجه‌لری و ادبیاتی باره‌ده کومونیزمین سووئتلر اتفاقیندا یاراتدیغی محدود و غلط تصوروم تامامی ایله آرادان گئدیب، اونلارین یئرینی واقعی و علمی حقیقتلر توتدو. دیگر طرفدن دیوان لغات الترک، قوتادغو بیلیک اثرلری و اورخون یئنی‌سئی آبیده‌لری باره‌ده یازیلمیش اثرلرله تانیشلیق سایه‌سینده تورک دیلی‌نین اسکی‌لیگی، قدرتی، لهجه‌لری ایله قیسما تانیش اولدوم و بو باره‌ده‌کی محدود فیکیرلریم تکمیللشدی...»

بئله‌لیکله اوخویوب بیلدیک کی، مبارز انسان رحمتلی پروفسور محمد تقی زهتابی ۱۳۵۰-جی ایل چوخ چالیشدیقدان سونرا روسون جایناغیندان قورتولوب، جانینی گؤتوروب عراقا قاچیب، باشکنده باغداد اونیورسیته‌سی‌نین «قسم الدراسات الشرقیه» شعبه‌سینده فارسجا، عربجه و تورکجه‌میزین تدریسینه جان آتیب، بو دیللرده ایسه بیر سیرا دگرلی اثرلر اؤزوندن یادگار قویموشدور. آذربایجان‌ین غیرتلی، مفکوره‌لی و چیخارلی اوغلو زهتابی باغداد اونیورسیته‌سینده عربجه درس دئدیگی زامان اورادا ۴۵۰ صحیفه‌دن چوخ « القواعد الفارسیه» آدلی فارسجانین قرامری حاقدا سامباللی بیر اثر یازیب، همین اونیورسیته اونون چاپینا جان آتیب و نهایت چاپ ائدیر. بو اثر چاپ اولدوقدان سونرا باغداد اونیورسیته‌سی بو اثرین یازیچیسینا فخری پروفسورلوق درجه‌سینی اعطا ائدیر. بئلنچی چالیشمالارین قارشیسیندا او اؤز خاطیره‌لری‌نین بیر یئرینده عراق‌دا چاپ اولان کیتابلاری‌نین بیرینی اؤز آدینا چاپ ائتدیرن آرخاداشیندان گیلئیله‌نیب بو سطیرلری ده یازیر: ... بغداددا بو کیتابی یازارکن، بعضی عراقلی آذریلردن آنا دیللری‌نین صرفینی اؤیرنمک و یازدیغیم همین بو کیتابی عراق آذریلری اوچون ده چاپ ائتدیرمگی چوخ لازیم و ضروری حساب ائتدیلر. بونا گوره ده، اونلارین ایستکلرینی یئرینه یئتیره‌رک، ائویمده آنا دیلیمیزین صرفینی اونلارا تدریس ائتدیکدن سونرا دیکته ائتدیم یازدیلار. عراق تورکلری‌نین اؤز ادبی اثرلرینی بو قایدا کیتابی‌نین میثاللارینی دا اؤزوم سئچیب تکمیللشدیردیم. لاکین بو کیتابی سونرا شاگیردلریمدن بیری اولموش عراق "اعلام" ناظیرلیگینده "قسم الترکمانی" شعبه‌سی‌نین رییسی اولان شخص اؤز آدینا چاپ ائتدیردی. او وقته قدر عراق‌ین تورکمن کندلری و شهرلری‌نین مکتبلرینده تورکمن اوشاقلاری، بئشینجی کیلاسا قدر یالنیز آنا دیللرینده اوخویوردولار. اونلارین اوز ابتدایی مکتبلری اوچون آنا دیلی کیتابلاری وار ایدی. عراق‌ین «وزارت اعلام»ینده «قسم الترکمانی»نین رییسی اولان هامان شخص، «تورکمن شعبه‌سی مدیری آدیندان»، هابئله «بوتون عراق تورکمنلری آدیندان» عراق دؤلتی‌نین ان عالی حکومت اورقانی اولان «مجلس قیاده الثوره»یه (انقلابین رهبرلیک مجلسی) یازدی کی، عراق تورکمنلری ایسته‌ییرلر کی، تورکمن اوشاقلاری ابتدایی بئشینجی صینیفه قدر اؤز آنا دیللرینده اوخوماق عوضینه تامامیله و یالنیز عربجه اوخوسونلار تا بو دیلی یاخشی اؤیرنسینلر. بو تکلیف «مجلس قیاده الثوره» طرفیندن تصویب اولدو و او گوندن عراق‌ین تورک

اوشاقلاری اؤز آنا دیللرینده اوخوماقدان محروم اولدولار. عرب شوونیزمی و بعث حزبی‌نین آلتی اولان عراق تورکمنلری‌نین بو میلّی دوشمنی ع. ب. [۲] ایدی.»

گوندن - گونه علمی ساحه‌لرده پارلایان زهتابی سککیز ایل عراق‌دایکن بو اثرلری اورادا چاپ ائتدیره‌بیلمیشدیر.

پروانه‌نین سرگذشتی:

منجه «پروانه‌نین سرگذشتی» ائله رحمتلی زهتابی‌نین اؤزونون باشیندان گئچنلر یا خود سرگذشتی اولموشدور. نییه کی، او پروانه سایاق اؤزونو اودا -کؤزه ووروب، یانمیشسا دا خالقینا همیشه ایشیقلار ساچمیشدیر. همین اثر ۷۸ صحیفه‌دن عیبارت اولوب، گویا ۱۹۷۲-جی ایلده اورادا نشر اولموشدور. بو شعر کیتابی‌نین ان معروف و دئمک دیللر ازبری اولان شعرلریندن ایکینجی ۲۱ آذردن بیر گون سونرا تبریزده سؤیلنمیش «سن اوسان، من ده بویام» شعری‌دیر کی، بو گونه قدر هارداسا مینلر دؤنه ایستر اؤلکه‌میزده، ایسترسه ده اؤلکه‌میزدن قیراقدا ماراقلا چاپ اولموشدور.

"سو" دئییبدیر منه اولده آنام "آب" کی، یوخ
"یوخو" اؤیرتدی اوشاقلیقدا منه، "خواب" کی، یوخ
ایلک دفعه کی، "چورک" وئردی منه "نان" دئمه‌دی
ازلیندن منه "دوزدانه"، "نمکدان" دئمه‌دی
آنام "اختر" دئمه‌ییبدیر منه، "اولدوز" دئییب او
سو دوناندا دئمه‌ییب "یخ"دی بالا، "بوز" دئییب او
"قار" دئییب "برف" دئمه‌ییب، "دست" دئمه‌ییب "ال" دئییب او
منه هئچ واخت "بیا" سؤیله‌مه‌ییب، "گل" دئییب او
یاخشی خاطیرلا ییرام یاز گونو آخشام چاغیلار
باغچانین گون باتانیندا کی، ایلیق گون یاییلار
گل دئیردی "دارایییم باشیوی ای نازلی بالام
گلمه‌سن گر باجیوین آستاجا زولفون دارارام"
او دئمزدی کی، "بیا شانه زنم بر سر تو
گر نیایی بزنم شانه سر خواهر تو"
بلی، داش یاغسا دا گؤیدن، سن او سان، من ده بویام
وار سنین باشقا آنان، واردی منیم باشقا آنام
اؤزومه مخصوص اولان باشقا ائلیم واردی منیم

[۲] شخصین آدی طرفیمیزدن قیسادیلمیشدیر. (وارلیق)

ائلیمه مخصوص اولان باشقا دیلیم واردی منیم
ایسته‌سن قارداش اولاق، بیر یاشایاق، بیرلیک ائدک
وئریبن قول-قولا، بوندان سورا بیر یولدا گئدک
اوّلا اؤزگه کولکلرله گرک آخمایاسان
ثانیا، وارلیغیما، خالقیما خور باخمایاسان
یوخسا گر زور دئیه‌سن، ملتیمی خوار ائده‌سن،
گون گلر، صفحه چؤنر، مجبور اولارسان گئده‌سن.

۱۳۲۵/۹/۲۲ تبریز

آیا زبان فارسی به زبان ملل دیگر ایران برتریت دارد؟

فارسجا یازیلمیش بو اثرده سایین آراشدیریجی، قان سوران شاهلارین، خصوصی ایله پهلوی‌لرین شوونیستی حرکتلریندن پرده گؤتوروب، گؤزل و دگرلی بیر تحقیق ارائه وئرمیشدیر. همین اثر بیر نئچه دؤنه ده ایران‌دا یئر آلتی شکلینده چاپ اولموشدور.

جنایات ۲۵۰۰ ساله شاهان:

بو اثرده دئمک اولار کی، اوستده‌کی اثرین تکمیلی یا آردی‌دیر. یازیچی چالیشمیشدیر اثر کیچیک اولورسا دا، دگرلی سؤزلر ارائه وئرسین. همین اثرده بیر نئچه دؤنه انقلابدان سونرا یئر آلتی شکلینده ایراندا چاپ و خالق ایچره پایلاشیلمیشدیر.

هستی نسیم:

هستی *نسیم*-ده پروفسور زهتابی‌نین بیر سیرا غربتده سؤیلنمیش فارسجا شعرلری ایله اوز- اوزه دایانیریق. بو کیتابدا فارسجا شعرلری ایله کی، داها چوخ شاعیر زهتابی‌نین سئودیگی حماسی شعرلر ایله لیریک شعرلری احتوا اولونورلار، تبریزلی پروفسور مینائی‌نین گؤزل طرحلری ایله راستلاشماق اولور. ۱۱۷ صحیفه‌دن عیبارت اولان بو اثر ۱۳۵۳-جو ایل «ایران تورک روشنفکرلری جمعیتی‌نین نشریه‌لری» نشری سیراسیندان یاینلانمیشدیر.

بختی یاتمیش:

اوجسوز - بوجاقسیز فولکولورروموزدان آلینمیش بیر حکایه‌دن عیبارت اولان اثر دیر کی، جزوه شکلینده چاپ اولموشدور. جیبی قطعینده اولان بو اثر ده تکرار ایران‌دا نشر اولموشدور.

باغبان ائل اوغلو:

شاعیر زهتابی بورادا مشروطه انقلابی‌نین قورخو بیلمز سردارلاریندان بیریسی اولان شهید حسین خان باغبان‌ین حیاتینی گؤزلجه شعره چکمیشدیر. بو دگرلی اثر انقلابدان سونرا اوفست

اولاراق بیر دؤنه چاپ اولسا دا، داها سونرالار بیر سیرا شکیللر و یئنی اصلاحلارلا تکمیللشیب ۳۲۴ صحیفه‌ده یئنیدن تبریزین محق نشری واسطه‌سی ایله ۱۳۷۴-جی ایل ماراقلا بیر دؤنه ده تکرار نشر اولموشدور.

آیلیق *اتحاد یولو* درگیسی:

آدیندان بللی اولدوغو کیمی آیلیق درگی ایدی. همین درگی‌نین آردینی رحمتلی زهتابی آلمانیادا یاشادیغی ایللر «ارک» آدی ایله بوراخابیلمیشدیر. تاسوفله بو درگی‌نین نئچه سایییدا چاپ اولدوغو کیمسه‌یه آیدین اولامیشدیر. آرزی ائدیریک اونون سایییلاری‌نین اله گلمه‌سی ایله بو دویون ده آچیلابیلسین.

القواعد الفارسیه:

۴۵۴ صحیفه‌دن عیبارت اولان بو اثرده گویا پروفسور زهتابی‌نین اول - آخیر عربجه کیتابی یا خود اثری دیر کی، باغداد اونیورسیته‌سی‌نین همتی ایله چاپ اولوب. اورادا بیر درس کیتابی اولاراق تدریس اولوناردی. باغداد اونیورسیته‌سی بو دگرلی اثره گؤره حاقلی اولاراق دوکتور زهتابی‌یه پروفسورلوق درجه‌سینی اعطا ائتمیشدیر. یازیچی بیر نئچه ایل بو اثری باغداد اونیورسیته‌سینده شخصاً اوزو درس وئرمیشدیر.

البته سایغیلی یازیچی زهتابی معلیمین «افسانه‌دی شمشیره دایانمازسا آزادلیق» منظومه‌سی ۱۳۵۶-جی ایل باغداد شهرینده یارادیلمیشدیر. آنجاق «بختی یاتمیش»پوئماسی باکی‌دا قوشولوب، باغداد دا ایسه چاپ اولموشدور. هابئله اونون «سارا و محمد» کیمی دگرلی اثری ده ۱۹۷۸-جی ایل باغداد شهرینده قوشولموشدور. همین اثر نمایشنامه شکلینده یازیلیب اونلارین بیر رولونو ایسه یازیچی اوزو شخصاً عهده‌سینه آلمیشدیر. بو کیتاب دا خوشبختلیکله ۸۹-جو ایل تبریزده گون ایشیغینا چیخاردیریلمیشدیر. آرتیرمالییام، اوستاد زهتابی‌نین حکایه‌لر توپلوسوندان عیبارت اولان «قوی اولسون اون» کیتابی‌نین یاریدان چوخ حکایه‌لری باغدادا یازیبا آلینمیشدیر.

قایناقلار و ایضاحلار:

۱- «پروانه نین سرگذشتی» منظومه‌سی ایلک دفعه ۱۳۴۹-جو ایلده (۱۹۷۰) پروفسور دوکتور محمدتقی زهتابی‌نین عراق‌دا اقامت و تدریس ائتدیگی دؤنمده، باغدادا الحوادث مطبعه‌سینده باسیلمیشدیر.

۲- ایران‌داکی باشقا دیللرله مقایسه‌ده فارسجانین قونومونو اینجه‌له‌ین «آیا زبان فارسی به زبان ملل دیگر ایران برتریت دارد؟» کیتابی، اؤنجه دوکتور زهتابی‌نین عراق‌دا اقامت و تدریس ائتدیگی دؤنمده، ۱۳۵۴-۱۳۵۰-جی ایللر آراسیندا (۱۹۷۵-۱۹۷۱) باغداددا یاییملانمیشدیر.

۳- «جنایات ۲۵۰۰ ساله شاهان» کیتابی، ۱۳۵۴-۱۳۵۰-جی ایللر آراسیندا (۱۹۷۵-۱۹۷۱) باغداددا یاییملانمیشدیر.

۴- فارسجا شعر کیتابی اولان «هستی نسیم» ۱۳۵۳-جو ایلده (۱۹۷۴) باغداددا «ایرانلی تورک آیدینلار جمعیتی» طرفیندن یاییملانمیشدیر.

۵- «بختی یاتمیش» کیتابی ۱۳۵۲-جی ایلده (۱۹۷۳) عراق‌ین نجف شهرینده باسیلمیشدیر.

۶- تورکجه «باغبان ائل اوغلو» منظومه‌سی ایلک دفعه ۱۳۵۷-جی ایلده (۱۹۷۸) باغداددا طوفان یاییناری طرفیندن یاییملانمیشدیر.

۷- «اتحاد یولو» درگیسی‌نین تملی، دوکتور زهتابی نین عراق‌دا اقامت ائتدیگی دؤنمده (۱۳۵۰-۱۳۴۰ / ۱۹۷۰-۱۹۶۰) آتیلمیش و باغداددا یاییملانمیشدیر.

۸- فارسجا دیل بیلگیسی کیتابی اولان «قواعد الفارسیه» ۱۳۵۲-جی ایلده (۱۹۷۳) نجف شهرینده الآداب مطبعه‌سینده باسیلمیشدیر.